УДК 340.113+81'276.6:34(=161.2)
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-93-26

ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ: ЮРИДИЧНА ДЕФІНІЦІЯ, ПРЕЗУМПЦІЯ ТА ФІКЦІЯ

Скорофатова А. О.
кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
просп. Перемоги, 37, Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-4036-2407
annaolexandrivnaskorofatova@gmail.com

Ключові слова: *юридична техніка, юридичні дефініції сенсу largo/stricto, реальні/номінальні дефініції, аналітико-синтетичні/синтетичні номінальні дефініції, дефініції-регулятори/проектанти, класичні/контекстуальні/некласичні дефініції, канони правильності дефініцій, юридичні презумпції, юридичні фікції.*

У статті на матеріалі нормативно-правових актів України досліджено логіко-лінгвістичні вимоги юридичної техніки, проаналізовано лінгвістичні характеристики юридичної техніки, означено юридичні дефініції, юридичні презумпції та юридичні фікції як прийоми юридичної техніки (поняття, місце в законодавстві, ієрархія, види, традиційні канони юридичної й лінгвістичної правильності), зокрема описано дефініції сенсу largo як базові, так дефініційні (метаприписи); дефініції сенсу stricto як реальні (інтрамовні), так і номінальні (метамовні, термінологічні); подано характеристику й наведено приклади аналітико-синтетичних і синтетичних дефініцій; доведено, що дефініції-регулятори надають дефінованому виразу значення, що порушує семантичне ядро цього виразу, а дефініції-проектанти усувають неточність, неясність і багатозначність дефінованого виразу; проаналізовано явні (класичні (класифікаційні, родовидові), контекстові й некласичні (диз'юнктивні, дефініції-переліки, казуальні переліки) дефініції та неявні, які дорівнюють юридичним дефініціям сенсу largo; деталізовано підвиди класичних дефініцій – предметні, функціональні (операційні) й кількісні; виділено повні дефініції, як містять увесь набір наявних ознак і часткові; установлено, що юридична презумпція – прийом юридичної техніки, який є ймовірним припущенням, тобто припущенням, що є законодавчо закріпленим, яке стосується певного факту, реальність якого встановлюється як істинне й не потребує доказів, тоді як юридична фікція – це припущення якого-небудь факту або якості, що нерідко суперечить дійсності, але розраховане на те, щоб спричинити певні юридичні наслідки. Юридична фікція відрізняється від юридичної презумпції тим, що презумпція визнає реально можливе явище до істинного тоді, коли фікція нормативно закріплює те, що не існує в реальності.

LINGUISTICAL ISSUES ON LEGAL WRITING: LEGAL DEFINITION, ASSUMPTION AND FICTION

Skorofatova A. O.
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English for Humanities 3
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
Peremohy Ave, 37, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-4036-2407
annaolexandrivnaskorofatova@gmail.com

Key words: *legal writing, legal definitions of largo/stricto sense, real/nominal definitions, analytical-synthetical/ synthetical definitions, definitions-regulators/ definitions-projectants, classical/ contextual/non-classical definitions, the standards of definition correctness, legal assumptions, legal fictions.*

The author of this article examines the logical-linguistic requirements of legal writing, analyzes the linguistical characteristics of legal technique, defines legal definitions, legal assumptions and legal fictions as a techniques of legal writing (concept, placement, hierarchy, types, the standards of correctness), in particular, the author has deal with the definitions of largo sense, both basic and definitional (metaprescriptional) ones; the definitions of stricto sense, both real (intra-linguistic) and nominal (meta-linguistic, terminological); provides characteristics and examples of analytical-synthetical and synthetical definitions; proves that definitions-regulators give the defined expression the meaning that changes completely the semantic core of the expression, and definitions-projectants eliminate the inaccuracy, ambiguity and polysemantic of the defined expression; analyzes explicit (classical (classification, subsumption), contextual and non-classical (disjunctive, definition-lists, casual lists) definitions and implicit ones, which are equal to legal definitions of largo sense; specifies subtypes of classical definitions, namely substantive, functional (operational) and quantitative ones; highlights complete definitions, that contain the entire set of available signs, and partial ones; establishes that legal assumption is a legal writing technique based on probability, namely an assumption established in legislation regarding the existence of a certain fact, the reality of which is considered to be true and does not require proofnesses, whereas, a legal fiction is an assumption of some fact or quality, often contrary to reality, but assumed in order to produce the certain legal consequences. The main difference between a legal fiction and a legal assumption is that the assumption equates the probable or at least possible phenomenon with the true, but the fiction in the form of a norm or institution of law establishes something that does not exist in reality.

Постановка проблеми. Юридична комунікація належить до спеціальних видів соціальної комунікації. Лінгвістичні особливості мови права й логіко-лінгвістичні аспекти юридичної техніки розглядали в працях таких юрислінгвістів, як А. Маліновський, А. Малець, Є. Пенькош, П. Войцеховський, Н. Артикуца, А. Іванський, А. Красницька, І. Терлецька, І. Царьова, О. Ульяновська [1–9] та ін. Актуальність дослідження специфіки юридичних текстів продиктована масштабними змінами відносин між країнами особливо в умовах російсько-української війни. Посилення політичної й економічної комунікації суб'єктів влади та права України на міжнародній арені вимагає правової регламентації, стійкості способів визначення норм, зокрема юридичних дефініцій, адаптації юридичних презумпцій і фікцій для уникнення різного роду правових колізій, тому ретельне юрислінгвістичне адаптаційне вивчення українських нормативно-правових актів є нагальним і перманентним.

Мета й завдання статті. *Мета* статті – проаналізувати лінгвістичні характеристики юридичної техніки на матеріалі українського законодавства. Для досягнення поставленої мети дослідження передбачено реалізацію таких завдань: 1) означити юридичні дефініції як прийом юридичної техніки (поняття, місце в законодавстві, ієрархія, види, традиційні канони юридичної й лінгвістичної правильності); 2) проаналізувати юридичні

презумпції як прийом юридичної техніки й об'єкт лінгвістичного вивчення; 3) дослідити феномен юридичної фікції в українському сімейному праві.

Предмет та об'єкт дослідження. *Об'єктом* дослідження є логіко-лінгвістичні вимоги юридичної техніки в українському законодавстві. *Предметом* вивчення в розвідці є лексичні особливості юридичних дефініції, юридичних презумпцій і юридичних фікцій як прийомів юридичної техніки.

Виклад основного матеріалу дослідження. *Дефініція* (лат. definitio – визначення) – прийом законотворчої техніки, що виконує закріплювально-обмежувальну функцію, створюючи нормативні визначення юридичних термінів. Завдання юридичних дефініцій – не всебічне розкриття наукового поняття, а його визначення, достатнє для потреб реалізації права. Юридична дефініція є сама по собі правовою нормою. Дефініції існували вже в перших законодавчих актах Київської Русі, але були вони поодинокі, причому більш ранні були перелікові й описові визначення термінів, а поява тлумачення термінів через родовидові відмінності спостерігається лише з виникненням юриспруденції як науки. Розміщення юридичних дефініцій у нормативно-правових актах має свою ієрархію, яка відповідає ієрархії чинного законодавства: Конституція (найважливіші), кодекси, закони (важливі), підзаконні акти (конкретизувальні).

Серед юридичних дефініцій виділяють *юридичні дефініції сенсу largo* (описові дефініції, аксіологічні дефініції (дефініції через постулати)) – сукупність речень правової мови, у яких є дефінований зворот. Консеквенцією такого розуміння юридичних дефініцій є визнання того, що дефініція створюється також базовими приписами (приписами, які безпосередньо щось наказують, забороняють чи дозволяють). Наприклад, «*Якщо цивільні відносини не врегульовані цим Кодексом, іншими актами цивільного законодавства або договором, вони регулюються тими правовими нормами цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, що регулюють подібні за змістом цивільні відносини (аналогія закону)*» (ст. 8 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України). Маємо тут характеристику поняття й нормативні настанови. У цьому правовому тексті наявна ще одна подібна дефініція – дефініція поняття *аналогія закону.* Визнання дефініцій сенсу largo призводить до спростування поділу приписів на базові й дефініційні (метаприписи).

Інший вид дефініцій – *юридичні дефініції сенсу stricto – за інтенцією автора* поділяються на *реальні дефініції (інтрамовні)*, які визначають предмет, особу чи явище. Реальні дефініції сформульовані мовою першого ступеня та є однозначними характеристиками означуваного предмета, особи чи явища. Інтенція автора – окреслити сутнісні характеристики певної реалії. *Номінальні дефініції (метамовні, термінологічні*) визначають термін, описують спосіб застосування дефінованого виразу законодавцем. Номінальні дефініції сформульовані мовою другого ступеня (метамовою) та визначають значення дефінованого виразу, уживаного в мові першого ступеня. Інтенція автора – з'ясування значення висловів у конкретному тексті. Усі юридичні дефініції номінальні, оскільки інтенцією законодавця є з'ясування значення висловів, що виступають у правовому тексті так, щоб вони були зрозумілі й однозначні для адресата цього тексту, наприклад: «*Особа має право на* ***самозахист*** *свого цивільного права та права іншої особи від порушень і протиправних посягань.* ***Самозахистом*** *є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства*» (ст. 19 ЦК України).

За характером співвідносності значення дефінованого виразу з його значенням у загальнонаціональній і правовій мові юридичні дефініції поділяються на аналітичні й синтетичні. Юридична дефініція вважається *аналітичною* щодо: 1) загальновживаної мови, якщо дефінований вираз загальнонаціональної мови має тотожне значення в правовій мові (немає потреби формулювати дефініцію); 2) правової мови: а) якщо дефінований вираз, ужитий в одному правовому тексті, повторюється в іншому правовому тексті новішої редакції в тотожному значенні; б) якщо в новішому правовому тексті вміщується дефініція сенсу stricto, що є реконструкцією рівнозначної дефініції сенсу largo, застосованої в попередньому правовому тексті. Юридична дефініція вважається *синтетичною* щодо: 1) загальновживаної мови, якщо дефінований вираз загальнонаціональної мови має відмінне значення в правовій мові; 2) правової мови, якщо дефінований вираз уживається в правовому тексті в значенні, відмінному від значення, визначеного в юридичних дефініціях цього виразу, уміщених в інших правових текстах. Отже, за ознакою *аналітичності-синтетичності* щодо загальновживаної та правової мов усі номінальні дефініції українського законодавства поділяємо на дві підгрупи: *аналітико-синтетичні* (аналітичні щодо правової мови й синтетичні щодо загальновживаної мови) і *синтетичні* (синтетичні щодо правової мови й загальновживаної мови).

Наприклад, у правовій мові «***банк*** *– юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків; {Визначення терміна в редакції Закону*

від 15.02.2011 № 3024-VI}» (ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» із змінами). Зокрема, у Положенні «Про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства» від 17.08.2012 № 346 у загальних положеннях після дефініцій деяких специфічних термінів, зазначено, що «*інші терміни, які використовуються в цьому Положенні, уживаються в значеннях, визначених у* Законі «Про банки *та банківську діяльність» та інших законодавчих актах України і нормативно-правових актах Національного банку*» (також це стосується терміна *банк*); «*4. Особливості ліквідації банків встановлюються законом про банки і банківську діяльність*» (ст. 110 ЦК України). Посилання на Закон «Про банки та банківську діяльність» свідчить про аналітичний характер дефініції терміна ***банк*** щодо мови права. У загальновживаній мові «***бáнк*** *(від* італ. *bancо – лавка міняйли) – 1. Кредитно-фінансова установа, яка зосереджує кошти та капіталовкладення, надає кредити, здійснює грошові розрахунки між підприємствами або приватними особами, регулює грошовий обіг у країні, у тому числі випуск (емісію) нових грошей. 2. Фонд, систематизоване зібрання чогось (напр., законсервованих органів, тканин та клітин різних організмів) в якомусь центрі; використовується з інформаційною, науковою та ін. метою. 3. У деяких картярських іграх – сума грошей, поставлених на кін*» [10, с. 49]. Значення терміна ***банк*** у правовій мові відрізняється від значення слова *банк* у загальновживаній мові (звужується до значення 1), а це свідчить про те, що дефініція терміна ***банк*** має синтетичний характер щодо загальновживаної мови. Отже, зазначений термін є аналітико-синтетичним.

Термін ***сім'я*** у правовій мові *є «первинним та основним осередком суспільства. Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік, у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно. Дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає. Права члена сім'ї має одинока особа. Сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства* (ст. 3 Сімейного кодексу (далі – СК) України). Нормативні визначення сім'ї, окрім СК України, містяться й в інших законодавчих актах України. Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21.11.1992 № 2811-ХП16 {Із змінами, внесеними згідно із Законом від 28.07.2022 № 2471-IX } дає поняття ***сім'ї з дітьми*** як «*поєднане родинними зв'язками та зобов'язаннями щодо утримання коло осіб, у якому виховуються рідні, усиновлені діти, а також діти, над якими встановлено опіку чи піклування, прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу»* (ст. 2). Указане визначення істотно відрізняється від попереднього. Отже, сказане вище свідчить про синтетичний характер дефініції терміна ***сім'я*** щодо мови права. У загальновживаній мові «***сім'я*** *– 1. Група людей, яка складається з чоловіка, жінки, дітей та інших близьких родичів, що живуть разом; родина. 2. перен. Група людей, об'єднаних спільною діяльністю, інтересами, дружбою. 3. Група тварин, птахів, що складається із самця, однієї або кількох самиць та малят. 4. лінгв. Група споріднених мов, об'єднаних спільністю походження*» [10, с. 802]. Значення терміна ***сім'я*** в правовій мові істотно відрізняється від значення слова ***сім'я*** в загальновживаній мові, а отже, дефініція терміна ***сім'я*** має синтетичний характер і щодо загальновживаної мови.

За функцією аналітико-синтетичні й синтетичні номінальні дефініції поділяються на *дефініції-регулятори* (надають дефінованому виразу значення, що порушує семантичне ядро цього виразу; надають значення виразу, що ще не функціонувало в правовій мові) та *дефініції-проектанти* (усувають неточність або неясність дефінованого виразу; усувають багатозначність дефінованого виразу), наприклад: дефініція терміна ***сім'я*** є дефініцією-регулятором щодо значення слова ***сім'я*** в загальновживаній мові (елімінує три з чотирьох значень) і дефініцією-проектантом щодо мови права. До дефініцій-пректантів належать скорочення. У такому випадку порушується значеннєве ядро терміна: «*Автори клопотання зазначають, що вказані акти були прийняті з порушенням встановленої Конституцією України процедури ухвалення Верховною Радою України правових актів. На підтвердження своєї позиції суб'єкт права на конституційне подання посилається на Рішення Конституційного Суду України від 11 липня 2012 року № 15-рп/2012 у справі про обрання Голови Верховної Ради України (далі – Рішення)*» (Ухвала Конституційного Суду України від 10.07.2013 № 32-у/2013).

За способом розкриття змісту дефініції поділяються на *явні* (представлені у вигляді рівності, у якій дефідент є еквівалентним за семантичним обсягом дефініції): *Дефідент – Слово-зв'язка зі значенням «=» – Дефініція*. Явні дефініції поділяються на *класичні* (класифікаційні, родовидові), *контекстові* й *некласичні* (диз'юнктивні, дефініції-переліки, казуальний перелік).

Класичні (*класифікаційні, родовидові*) *дефініції* визначають дефідент через його родову

належність і видову відмінність, наприклад: «*1. Злочин визнається таким, що вчинений групою осіб, якщо у ньому брали участь декілька (два або більше) виконавців* (родова ознака 1) ***без попередньої змови між собою*** (видова ознака 1). *2. Злочин визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше)* (родова ознака 1)*,* ***які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне його вчинення*** (видова ознака 2). *3. Злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися* (родова ознака 2 = родова ознака 1 + видова ознака 2) ***у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи*** (видова ознака 3). *4. Злочин визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності* (родова ознака 3 = родова ознака 2 + видова ознака 3) ***з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації*** (видова ознака 4)***, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб*** (видова ознака 5)***, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп»*** (видова ознака 6) (ст. 28 Кримінального кодексу (далі – КК) України).

Залежно від характеру видової ознаки класичні дефініції поділяються на *предметні, функціональні (операційні)* та *кількісні.* У *предметній* дефініції видова ознака вказує на сутність, зміст дефінованого об'єкта, наприклад: «***Звичаєм*** *є правило поведінки, яке не встановлене актами цивільного законодавства, але є усталеним у певній сфері цивільних відносин*» (ст. 7 ЦК України). У *функціональній (операційній)* дефініції видова ознака вказує на функцію (операцію), що виконується дефінованим об'єктом, наприклад: «*3.* ***Організатором*** *є особа, яка організувала вчинення* злочину *(злочинів) або керувала його (їх) підготовкою чи вчиненням. Організатором також є особа, яка утворила організовану групу чи злочинну організацію або керувала нею, або особа, яка забезпечувала фінансування чи організовувала приховування злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації*» (ст. 27 КК України). У *кількісній* дефініції видова ознака вказує на кількісне співвідношення дефінованого об'єкта з іншим, містить цифрові показники, наприклад: *«3. У статтях 185–191, 194 цього Кодексу* ***у великих розмірах визнається злочин****, що вчинений однією особою чи групою осіб на суму, яка в двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян на момент вчинення злочину*» (ст. 185 КК України).

Контекстові дефініції включають, окрім складових елементів дефініції, інші вирази, тобто це дефініція, уміщена в більш широкому тексті (контексті), наприклад: «*При здійсненні окремих цивільних прав фізична особа відповідно до закону може використовувати* ***псевдонім (вигадане ім'я)*** *або діяти без зазначення імені*» (ст. 28 ЦК України). *Некласичні* (диз'юнктивні, дефініції-переліки, казуальний перелік) дефініції у суворо логічному сенсі не є визначеннями, а використовуються замість визначень, деякою мірою розкриваючи нормативне поняття. Недолік некласичних дефініцій – у їх приблизності («тощо», «та інші»). Наприклад: «***Суб'єктами права інтелектуальної власності*** *є: творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності відповідно до цього Кодексу, іншого закону чи договору*» (ст. 421 ЦК України). Різновидом некласичних дефініцій є *зв'язані* дефініції, які включають казуальний перелік у першій частині, а в другій – міститься перелік об'єктів, які не є десигнатами дефінованої назви, наприклад: «***Операції, що підлягають оподаткуванню за основною ставкою.*** *Операції, зазначені у статті 185 цього Кодексу, крім операцій, що не є об'єктом оподаткування, звільнених від оподаткування, та операцій, до яких застосовується нульова ставка, оподатковуються за ставкою, зазначеною в підпункті «а» пункту 193.1 статті 193 цього Кодексу, яка є основною*» (ст. 194 Податкового кодексу України).

Неявні дефініції не мають чітко вираженої триелементної структури й дорівнюють юридичним дефініціям сенсу largo.

За повнотою набору наявних ознак дефініції поділяються на *повні* (містять увесь набір наявних ознак), наприклад: «*Злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину*» (ст. 11 КК України); «*Юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку*» (ст. 80 ЦК України); *часткові* (не містять повного набору наявних ознак), наприклад: «*4. Тяжким злочином є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше десяти років*» (ст. 12 КК України). Частковими є також дефініції-переліки зі словами «тощо», «та інші».

У свою чергу, *юридична презумпція* – прийом юридичної техніки, який є ймовірним припущен-

ням, тобто припущенням, що є законодавчо закріпленим, яке стосується певного факту, реальність якого встановлюється як істинне й не потребує доказів. О. Ульяновська зазначає, що найчастіше науковці звертаються до аналізу презумпції невинуватості й презумпції про те, що незнання закону не звільняє від відповідальності. Сутність презумпції невинуватості полягає в потребі цілковитої доведеності фактами обвинувачення як основи висновків попереднього розслідування й обвинувального вироку суду. Презумпція невинуватості закріплена статтею 62 Конституції України. У ній чітко визначено, що «особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду». Цю конституційну норму продубльовано в частині другій статті 2 КК України. Презумпція невинуватості в кримінальному процесі реалізується через процедури доказування [9]. Прикладом терміна-презумпції також є термін ***дитина*** – «*особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом вона не набуває прав повнолітньої раніше*» (ст. 2 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»).

Ще одним прийомом юридичної техніки є *юридична фікція* – це припущення якого-небудь факту або якості, що нерідко суперечить дійсності, але розраховане на те, щоб спричинити певні юридичні наслідки, наприклад: у римському праві фікція була дуже корисною у вирішенні низки важливих юридичних питань, зокрема незрозумілі слова в заповіті вважаються ненаписаними. В українському законодавстві термін ***особа*** включає фізичну та юридичну особу, їхні об'єднання, що є об'єктом (об'єктами) оподаткування. У звичайному значенні особа не включає компанії (юридичну особу та їх об'єднання). Також ст. 1222 ЦК України зачатих, але ненароджених дітей зараховує до категорії «особи», а не плоду або частини материнського організму. Термін ***добовий молодняк*** законодавством визначається, як «*кінцевий продукт технології інкубації або вік птиці до 72 годин*» (Наказ «Про затвердження Ветеринарно-санітарних вимог утримання птиці в особистих селянських господарствах» від 19.12.2006 № 100); «*вся домашня птиця віком молодше 72 годин, яка не годована, та мускусні качки (Cairina moschata) або їх гібриди віком молодше 72 годин, годовані або негодовані*» (Наказ «Про затвердження Інструкції з профілактики та ліквідації грипу птиці» від 17.10.2011 № 547).

Юридична фікція відрізняється від юридичної презумпції тим, що презумпція визнає реально можливе явище до істинного тоді, коли фікція нормативно закріплює неіснуюче з метою гармонізації суспільних відносин або уникнення законодавчих колізій. У цьому аспекті цікавим є, наприклад, передбачений СК України порядок зазначення відомостей про батька дитини у свідоцтві про її народження. Зокрема, «при народженні дитини у матері, яка не перебуває у шлюбі, у випадках, коли немає спільної заяви батьків, заяви батька або рішення суду, запис про батька дитини у Книзі реєстрації народжень провадиться за прізвищем та громадянством матері, а ім'я та по батькові батька дитини записують за її вказівкою» (частина перша статті 135 СК України), тобто фактично ми маємо справу не з існуючою людиною, а з юридичною фікцією, замість реального батька.

Міністерство юстиції України розробило Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» й деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації та наближення до громадян адміністративних послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану, яким серед іншого пропонували внести зміни до редакції частини першої статті 135 СК України, яка б надавала право матері дитини не провадити запис про батька дитини в актовому записі та свідоцтві про налагодження. Однак зазначений Законопроект не прийнятий Верховною Радою України восьмого скликання в першому читанні за основу й у зв'язку із закінченням строку повноважень Верховної Ради України відповідного скликання вважається відкликаним. Сьогодні на виконання Указу Президента України «Про деякі заходи із забезпечення надання якісних публічних послуг і Стратегії реформування державного управління України на 2022–2025 рр.» від 04.09.2019 № 647, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.07.2021 № 831-р, Міністерство юстиції України працює над розробленням Проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення процедури отримання послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану», яким серед іншого також пропонується внести зміни до статті 135 СК України, надавши можливість за бажанням матері не зазначати відомості щодо батька дитини в документах про її народження. Зазначимо, що ця юридична фіксація стала причиною відмови в оформленні візових документів, зокрема, до Канади дітям одиноких матерів-біженок, які не змогли надати дозвіл на виїзд дитини закордон від батька (неіснуючої в реальності особи).

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, на матеріалі законодавства України досліджено логіко-лінгвістичні вимоги юридичної техніки, зокрема до юридичної дефініції, що

сама по собі є правовою нормою, юридичної презумпції та юридичної фікції. У нормативно-правових актах України спостережено дефініції сенсу largo (базові й дефініційні (метаприписи)); дефініції сенсу stricto (реальні (інтрамовні) і номінальні (метамовні, термінологічні)); аналітико-синтетичні (аналітичні щодо правової мови й синтетичні щодо загальновживаної мови) і синтетичні (синтетичні щодо правової мови й загальновживаної мови); дефініції-регулятори (надають дефінованому виразу значення, що порушує семантичне ядро цього виразу; надають значення виразу, що ще не функціонувало в правовій мові) і дефініції-проектанти (усувають неточність або неясність дефінованого виразу; усувають багатозначність дефінованого виразу); явні (представлені у вигляді рівності, у якій дефідент є еквівалентним за семантичним обсягом дефініції), які бувають класичними (класифікаційними, родовидовими), контекстовими та некласичними (диз'юнктивними, дефініціями-переліками, казуальним переліком), і неявні (дорівнюють юридичним дефініціям сенсу largo), при цьому класичні дефініції бувають предметними, функціональними (операційними) та кількісними; повні (містять увесь набір наявних ознак) і часткові. Установлено, що юридична презумпція – прийом юридичної техніки, який є припущенням, що є законодавчо закріпленим і стосується певного факту, реальність якого встановлюється як істинне й не потребує доказів, тоді як юридична фікція – це припущення якого-небудь факту або якості, що нерідко суперечить дійсності, але розраховане на те, щоб спричинити певні юридичні наслідки. Юридична фікція відрізняється від юридичної презумпції тим, що презумпція визнає реально можливе явище до істинного тоді, коли фікція нормативно закріплює те, що не існує в реальності.

У статті подано лише деякі логіко-лінгвістичні характеристики юридичної техніки (юридична дефініція, юридична презумпція та юридична фікція). Подальшого розроблення потребують численні аспекти логіко-лінгвістичної експертизи законопроектів і юридико-лінгвістичного тлумачення нормативно-правових текстів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Malinowski A. Polski język prawny. Wybrane zagadnienia. Warszawa : Wydawnictwo LexisNexis, 2006. 170 s.
2. Malec A. Zarys teorii definicji prawniczej. Warszawa : Philomath, 2000. 78 s.
3. Pieńkoś Jerzy Podstawy juryslingwistyki: Język w prawie – prawo w języku. Warszawa : Muza SA, 1999. 88 s.
4. Wojciechowski P. Definicje legalne w prawie nowych technologii. Wybrane zagadnienia. *Prawo i język* / red. Anna Mróz, Adam Niewiadomski, Monika Pawelec. Warszawa : Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego, 2009. 113 s.
5. Артикуца Н. Законодавчий текст як предмет лінгвістичної експертизи. URL: http://do.gendocs.ru/docs/index-22794.html?page=4.
6. Іванський А. Правові фікції як прийом юридичної техніки у правовому регулюванні фінансових правовідносин. URL: http://www.info-pressa.com/article-933.html.
7. Красницька А. Юридичні поняття, дефініції, терміни як засоби юридичної техніки. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* : тези доп. VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2012 р.) / ред. кол. : В.В. Коваленко, В.В. Чернєй, М.В. Костицький та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2012. С. 20–23.
8. Царьова І. Сучасний український юридичний текст: лексико-деривaційна структура : монографія. Дніпро : Ліра, 2020. 445 с.
9. Ульяновська О. Розмежування понять правової презумпції та правової фікції. Погляди провідних учених. *Віче*. 2011. № 10. URL: http://www.viche.info/journal/2567/.
10. Сучасний тлумачний словник української мови: 100000 слів / за заг. ред. докт. філол. наук, проф. В.В. Дубічинського. Харків : ВД «Школа», 2009. 878 с.

REFERENCES

1. Malinowski, A. (2006) Polski język prawny. Wybrane zagadnienia [Polish legal language. Selected issues]. Warszawa: Wydawnictwo LexisNexis, 170 p.
2. Malec, A. (2000) Zarys teorii definicji prawniczej [An outline of the theory of legal definition]. Warsaw: Philomath, 78 p.
3. Pieńkoś, J. (1999) Podstawy juryslingwistyki: Język w prawie – prawo w języku [Basics of jurislinguistics: language in law – law in language]. Warszawa: Muza SA, 88 p.
4. Wojciechowski, P. (2009) Definicje legalne w prawie nowych tehnologii. Wybrane zagadnienia [Legal definitions in the law of new technologies. Selected Issues]. *Prawo i język* / ed. Anna Mróz, Adam Niewiadomski, Monika Pawelec. Warszawa: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego, 113 p.
5. Artykutsa, N. (2007) Zakonodavchyi tekst yak predmet linhvistychnoi ekspertyzy [Legislative text as a subject of linguistic examination]. URL: http://do.gendocs.ru/docs/index-22794.html?page=4.
6. Ivanskyi, A. (2001) Pravovi fiktsii yak pryiom yurydychnoi tekhniky u pravovomu rehuliuvanni finansovykh pravovidnosyn [Legal fictions as a

technique of legal writing in the legal regulation of financial legal relations]. URL: http://www.info-pressa.com/article-933.html.
7. Krasnytska, A. (2012) Yurydychni poniattia, definitsii, terminy yak zasoby yurydychnoi tekhniky [Legal concepts, definitions, terms as tools of legal writing]. *Ukrainska mova v yurysprudentsii: stan, problemy, perspektyvy* [The Ukrainian language in jurisprudence: state, problems, prospects]: Collection of scientific works of VIII All-Ukrainian scientific and practice conf. (Kyiv, November 30, 2012) / ed. V. V. Kovalenko, V. V. Chernei, M. V. Kostytskyi and others. K.: Nat. acad. internal affairs, pp. 20–23.
8. Tsareva, I. (2020) Suchasnyi ukrainskyi yurydychnyi tekst: leksyko-deryvatsiina struktura [Modern Ukrainian legal text: lexical-derivative structure] [Text]: monograph. Dnipro: Lira, 445 p.
9. Ulyanovska, O. (2011) Rozmezhuvannia poniat pravovoi prezumptsii ta pravovoi fiktsii. Pohliady providnykh uchenykh [Distinguishing the concepts of legal assumption and legal fiction. Thoughts of leading scientists]. *Viche,* No. 10. URL: http://www.viche.info/journal/2567/.
10. Dubichynskyi, V. (2009) Suchasnyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy: 100000 sliv [Modern explanatory dictionary of the Ukrainian language: 100,000 words]. Kharkiv: VD “Shkola”, 878 p.